

SMALNÄBBAD SIMSNÄPPA

(P h a l a r o p u s l o b a t u s (L.))

Lokalnamn : Åmand

Ett fåtal gånger anträffad vid Tåkern . Ett ex. skjutet ur en flock i augusti något år ute på sjön (på 1880-talet (ENGHOLM 1896,1907) , en o^r sköts åter ute på sjön 15.6.06 (ENGHOLM 1907) ännu en o^r skjuten i sjön 22.6.07 (ENGHOLM 1908). Ett ex. iakttaget 1.6 och två ex. 5.6.53 på Yxstad strand , troligen o^o (MAUROY 1953). ^{samt 1 ex på samma lokal 27-28.6-53 (E MAUROY)} Ett ex. sett utanför Tovören 20.7.66 (BERGENGREN & FAHLANDER 1967) och slutligen 2 ex. vid Svälinge 12.8.74 (HOLMBRING 1975). Det är något oklart hur junifynden skall tolkas , översomrande ex. eller fåglar på sträck ? Det ex. som sköts 1906 hade fullt utvecklade könskörtlar vilket kanske gör det mindre troligt att det är frågan om översomrande fåglar.

LABB

(S t e r c o r a r i u s p a r a s i t i c u s (L.))

Funnen en gång vid Tåkern : två ex. av den ljusa fasen sedda vid Yxstad strand på morgonen 25.5.71 (ELDERUD 1972).

BREDSTJÄRTAD LABB

(S t e r c o r a r i u s p o m a r i n u s
(Temminck))

Funnen en gång vid Tåkern : Ett rovfågelrivet ex. anträffades på Hångers udde 12.10.03 och ytterligare ett ex. observerades (ENGHOLM 1904a). Arten häckade 1903 exceptionellt talrikt på bl.a. Novaja Zemlja vilket kan förklara artens uppträdande denna höst.

HAVSTRUT

(L a r u s m a r i n u s L.)

lobat. simsnäppa
Havstruten rapporteras för första gången från Tåkern på 1870-talet (SUNDSTRÖM 1890) , men omkring sekelskiftet förekom arten ej (ENGHOLM 1896,1902a). Nästa fynd gjordes 4.10.06 då en skadad juv. anträffades i sjön (ENGHOLM 1907). Under de närmaste 40 åren finns bara allmänna uppgifter om att havstruten sparsamt gästar sjön (ENGHOLM 1914c, PERSSON 1944, SÖDERBERG 1929) och nästa konkreta uppgift om att arten gästade sjön är från 29.4.45 då 2 ex. sågs utanför Holmsör (VON ESSEN 1946). Fr.o.m. 1948 har havstrutar uppträtt i stort sett varje år vid Tåkern (B WAHLIN opubl. mskr. , TFJ , MBF Journal). Det verkar klart att arten ökat betydligt de senaste 30 åren vid Tåkern parallellt med att havstruten börjat häcka i flera insjöar i Östergötland , bl.a. Vättern , vid Tåkern har dock inga observationer som tyder på häckning gjorts . Havstruten uppträder vid Tåkern i huvudsak under tre perioder , under vårsträcket från mitten av mars till slutet av maj med kulmen i april , under högsommaren från mitten av juli till

slutet av augusti med kulmen i början av augusti samt uder senhösten i oktober - november med maximum i slutet av oktober (se diagr.). Förekomsten vår och höst torde ha samband med sträcket men förekomsten under högsommaren är mer svårtolkad , troligen rör det sig om icke-häckande individer ur kustpopulationen som en tid uppehåller sig i sjön.

SILLTRUT

(L a r u s f u s c u s ssp.)

Lokalnaån : Sillgrissla

I början av 1800-talet uppges 'Larus fuscus' förekomma "beständigt i Måkebergen" på Omberg (BOHMAN 1829,1840) medan gråtruten ej nämns . Eftersom äldre tiders ornitologer tycks ha haft vissa problem med trutarnas systematik är det dock troligt att en felbestämning skett. I slutet av 1800-talet uppges dock några få par silltrut ha häckat i gråtrutkolonierna i Ombergs västbrant (JÄGERSKJÖLD & KOLTHOFF 1898 , WESTERLUND 1903). Med full säkerhet anträffades dock silltruten i Tåkern först 6.4.47 då 1 ex. sågs vid Mjölnaån (B WAHLIN opubl. mskr.) och från och med 1951 har arten anträffats varje år utom 1952-53,56 och 1969 (B WAHLIN opubl. mskr. , TFJ , Lfkl protokoll , MBF journal). Möjligheten av förväxlingar med havstrut kan dock i vissa fall ej uteslutas . Silltruten är dock alltfört den sällsyntaste av de tre vid Tåkern förekommande trutarterna. Arten förekommer vid sjön m.el.m. regelbundet från februari till oktober men observeras regelbundnast i mars-april och från slutet av juli till början av september . Den kraftiga toppen i förekomsten i april månad i slutet av 1950-talet som kan utläsas ur diagr. kan dock misstänkas bero på förväxling med havstrut . Rastillhörigheten hos de i Tåkern anträffade silltrutarna är osäker , men det verkar troligast att huvuddelen tillhör nominatrasen.

GRÅTRUT

(L a r u s a r g e n t a t u s ssp.)

Gråtruten har sedan mycket länge häckat i kolonier i Ombergs västbrant i Måkebergen , Västra Väggar och Grytbergen . Sannolikt är det gråtruten som åsyftas med den ovan citerade uppgiften att 'Larus fuscus' på 1820- och 30-talen förekom i Måkebergen. Omkring sekelskiftet rapporterades kolonihäckning av flera observatörer (E Wibeck på 1890-talet , P Rosenius 1900) (JÄGERSKJÖLD & KOLTHOFF 1898,LINDROTH 1946,V. PORAT 1916,ROSENIUS 1904) men 1913 och 1915 hade trutarna försvunnit p.g.a. förföljelse (BERG 1913 , LINDROTH 1946 , ROSENIUS 1942). Möjligen återkom arten därefter under en period (LINDROTH 1946,LÖNNBERG 1917) men 1932 förekom ingen häckning (LINDROTH 1946) liksom inte heller 1941 (VON ESSEN 1942). År 1945 hade dock gråtruten återkommit och häckade , dock endast i ett fåtal par och inte i någon koloni (LINDROTH 1946). I nutiden förekommer dock åter gråtrutkolonier av 'fågelbergstyp' i Ombergs västbrant (OLSSON 1971 , TFJ). Troligen är det från dessa kolonier och från andra häckplatser i Vättern (Fjuk , Jungfrun , Risön , Tycklinge m.fl.) som huvuddelen av de gråtrutar som uppträder vid Tåkern härstammar .

De äldsta uppgifterna om att gråtrut förekommer i Tåkern är från 1870-talet (SUNDSTRÖM 1899) och omkring sekelskiftet betecknas arten som en sparsam gäst i sjön under alla årstider (ENGHOLM 1896, 1902a, 1906). Från de närmaste årtiondena finns åtskilliga uppgifter om att gråtrutar, enstaka eller några få tillsammans, förekommer vid Tåkern, särskilt sommartid och längs sjöns norra strand (BERG 1913, LINDROTH 1946, PERSSON 1944, VON ESSEN 1943, 1944, SÖDERBERG 1929, ÖHRN 1940, 1950). Man tycker sig också ur de allmänt hållna och delvis vaga omdömena kunna utläsa en viss ökning av förekomsten, särskilt under 1940-talet. Under perioden 1945-57 förekom arten vid sjön från tidigt på våren till långt in på senhösten, och vid några tillfällen observerades tämligen stora flockar såsom t.ex. 50 ex. utmed sydstranden 8.4.52 och ca 20 ex. vid Hovgården 22.9.48 (B WAHLIN opubl. mskr.). Under de senaste 20 åren har gråtruten succesivt blivit allt talrikare vid Tåkern, där den numera kan anträffas vid alla årstider. Talrikast är arten dock vår och höst (se diagr.). Inte ^{helt} oväntat har parallellt med denna ökning gråtruten även börjat häcka i Tåkern liksom i många andra insjöar i landskapet. Häckning konstaterades första gången 1965 då två par bodde på Tovören (TFJ) och bon anträffades på samma plats även 1967 och 1970 (EKSTAM 1971, TFJ). 1971 konstaterades även ett par häcka i vassen (!) E Nyby (TFJ) och troligen häckar något eller några par årligen i sjön. Häckningarna vid Tåkern är ^{visst} något överraskande eftersom arten i allmänhet förekommer i mera oligotrofa vatten. Några ankomst- och avresetider i egentlig mening kan ej anges för gråtruten eftersom den förekommer i sjön året runt. Huvuddelen av fåglarna synes dock anlända i mars och avresa i oktober (se diagr.). De flesta gråtrutar som uppträder i Tåkern tillhör otvivelaktigt nominatrasen, huruvida några individer av cachinnans-rasen besöker sjön är tills vidare okänt.

FISKMÅS

(L a r u s c. c a n u s L.)

Fiskmåsen nämns från och med 1870-talet som en tämligen allmänt förekommande gäst vid sjön, där arten iaktogs vid alla årstider men i synnerhet vår och höst (BERG 1913, ENGHOLM 1896, 1902a, 1906, 1914c, LÖNNBERG 1913, SUNDSTRÖM 1890). Många av dessa härstammade säkert från kolonierna i Ombergs västbrant där arten förekommit åtminstone sedan 1820-talet (BOHMAN 1829, 1840, ÖHRN 1950). På 1920-talet började arten även häcka i sjön; 27.6.28 sågs ett par i en skrattmåskoloni vid Tovören (TÖRNQUIST 1937) och 1929 påvisades häckning vid Holmsör och troligen häckade även ett par vid Hänger (SWANBERG 1929, TÖRNQUIST 1937) och följande år häckade arten troligen vid Lindön (TÖRNQUIST 1937). År 1934 sågs 'några få par' häcka (PERSSON 1934) och tre år senare konstaterades häckning av ett par i Väversundavassen (LUNDEVALL 1937). Under 1940-talet finns flera uppgifter om att 'något' eller 'enstaka' par häckar (PERSSON 1944, ÖHRN 1940, 1950). 1954 konstaterades ca 20 ex. i sjön i juni månad, arten var dock talrikare under våren och hösten och följande år uppgick det häckande beståndet till ca 10 par (B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år har arten ökat något men arten är allt-

jämt fåtalig , år 1970 häckade sålunda ca 15 par , de flesta vid Tovören (EK-STAM 1971). Kolonin vid Måkebergen på Omberg existerar också fortfarande, 1965 häckade 15-20 par här (TFJ). Fiskmåsar uppträder året runt vid Tåkern men är talrikast under höststräcket (se diagr.).

DVÄRGMÅS

(L a r u s m i n u t u s Pallas)

Dvärgmåsen iakttogs första gången i Tåkern 30.5.19 då ett par observerades i en större skrattmåskoloni utanför Renstad och även 1920 iakttogs ett par på samma plats men 1924 fanns arten ej ^{kvax} på lokalen ifråga (EKMAN 1922 , LÖNNBERG 1929 , JÄGERSKJÖLD & KOLTHOFF 1926 , ROSENIUS 1942). Troligen är det dessa iakttagelser som åsyftas med senare mera obestämda uppgifter om att arten troligen häckat i sjön (TÖRN 1940,1950 , PERSSON 1944 , SÖDERBERG 1929)). Därefter finns inga kända iakttagelser förrän 25.5.58 då ett ex. skall ha iakttagits vid Svälinge (MBF Journal). Därefter har arten iakttagits relativt regelbundet . ett ex. sågs vid Hov i okt. 1963 (L JERN in litt.) , 2 juv. observerades vid Lindön 11.8.65 (BERGENGREN 1966 , TFJ) , därefter hördes en dvärgmåsa i en skrattmåskoloni utanför Lundtorp 27.5.70 (ELDERUD 1971 , TFJ) och på samma plats hördes arten åter 30.5.71 (TFJ). År 1972 häckade arten möjligen i sjön , en juv. iakttogs 6.7 (ELDERUD 1973a) . Följande år noterades arten inte , men 1974 återkom dvärgmåsen och häckning kunde för första gången påvisas . Redan i april hördes arten i sjön (G BJÖRKMAN pers. comm.) den 18.5 sågs en ettåring vid Ramstad och den 19.5 en ad. vid Sjötuna och 1.6 varnade tre ad. ihärdigt på en plats i sydvästra delen av sjön . Sedermera kunde häckning påvisas på denna lokal och två ungar blev flygga . Slutligen sågs en ettåring åter den 18.6 vid Sjötuna (EBENMAN & NORDLUND 1975 m.fl). Inalles vistades alltså minst 6 dvärgmåsar i sjön sommaren 1974 , 3 ad., 2 juv. och 1 ettårig fågel . Sommaren 1975 har f.ö. dvärgmåsen återkommit och minst två par har häckat i sjön , utsikterna för att dvärgmåsen skall etablera sig som en permanent del av Tåkerns avifauna synes alltså vara goda.

SKRATTMÅS

(L a r u s r i d i b u n d u s L.)

Det första fyndet av denna art i Tåkern gjordes 23.7.1871 då ett ex. sköts i sjön (ENGHOLM 1905a). År 1894 konstaterades för första gången häckning i sjön av ENGHOLM på Bastulagen mellan Lindön och Hånger, enligt utsago av en jägare från trakten hade arten dock även tidigare uppträtt vid sjön och även häckat där, dock ej varje år (ENGHOLM 1896). Under de följande 20 åren är materialet tillräckligt fullständigt för att utvecklingen skall kunna följas år för år (se tabell nedan).

År	Lokal n:o						Källa
	1	2	3	4	5	6	
1894	6 ex.	2	-	-	-	-	ENGHOLM 1896
	bon						
1895	0	7 ex.	1 bo	h.	-	-	" 1896, 1905a
1896	-	-	förekom,	-	-	-	" 1896
			1 ex. skjutet				
1897	U P P G I F T E R S A K N A S D E T T A Å R						
1898	-	-	-	2 bon	-	-	ENGHOLM 1902a
1899	-	4 ex.	-	3 bon	-	-	" 1902a
		7.5					
1900	I N G E N H Ä C K N I N G D E T T A Å R						" 1902a
1901	"	"	"	"	"	"	" 1902a
1902	h.	-	-	h.	-	-	" 1902a
1903	häckn. talrikare än förr	-	-	häckn. talrikare än förr	-	-	" 1905a
1904	0	c. 20 ex.	-	0	-	-	" 1905a
1905	-	h.	h.	h.	h.	-	" 1905b
1906	U P P G I F T E R S A K N A S D E T T A Å R						
1907	"	"	"	"	"	"	
1908	0	7 bon	0	2 bon	0	c. 10 bon	SÖDERBERG 1929
1909	0	0	0	1 bo	60 ex.	0	SÖDERBERG 1929, ENGHOLM 1909
					20-40 bon		

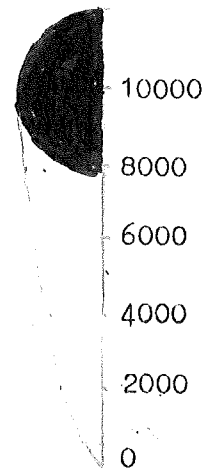
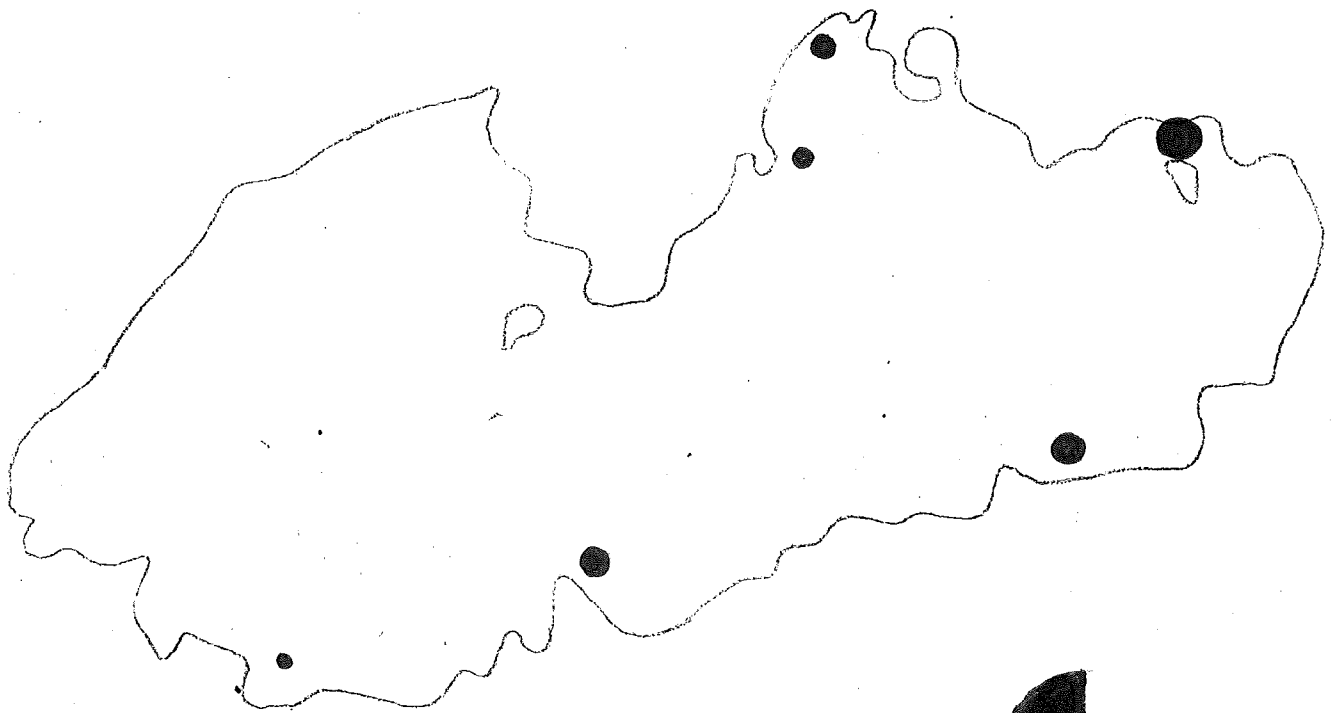
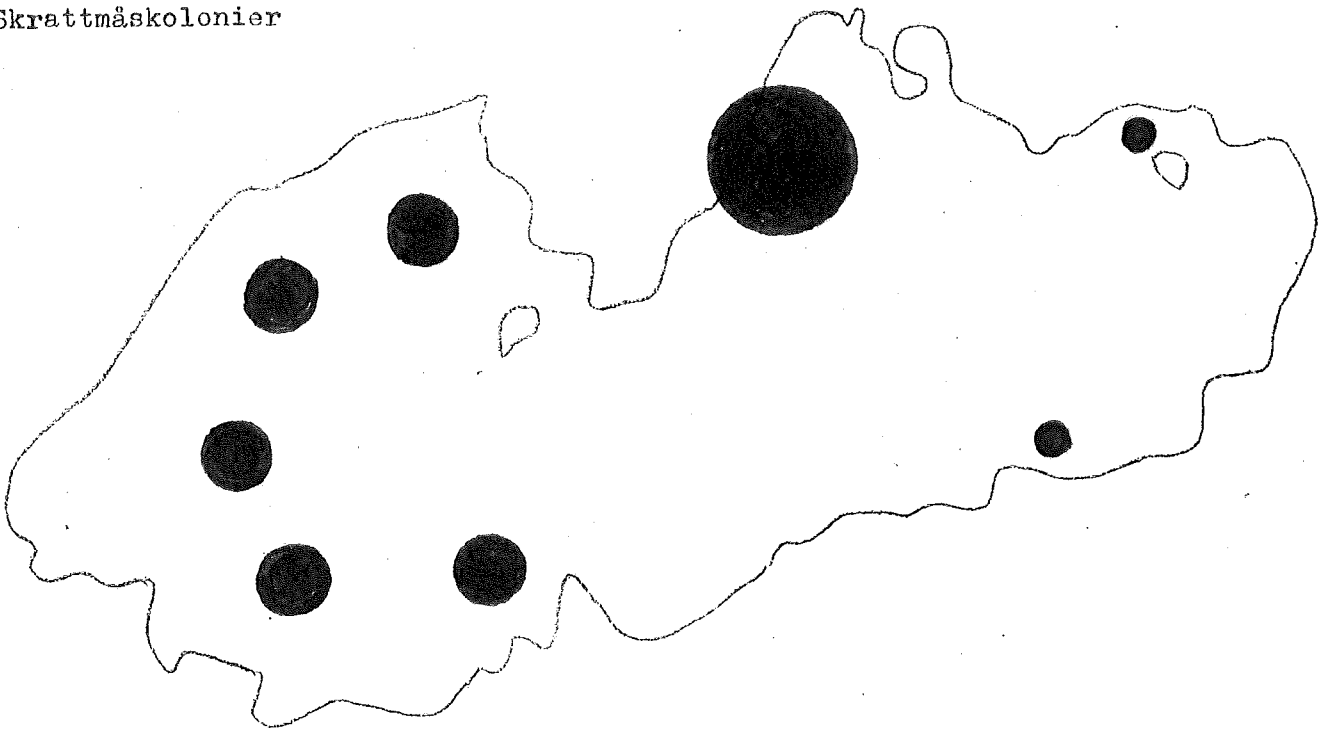
1911	"	"	"	"	"		
1912	"	"	"	"	"		
1913	-	"hundra- tal"	h.	"en flock"	-	BERG 1913	
1914	-	0	-	70 bon	1 par	-	NYQVIST 1914

Lokaler : 1 = Bastulagen , 2 = Österkullen , 3 = vassarna utanför Holmsör ,
4 = Prästören , 5 = Tovören , 6 = Havsstjärten , h. = häckning.

Anmärkningsvärda aspekter av utvecklingen under 20-årsperioden är beståndets tämligen kontinuerliga ökning , från några få par på 1890-talet (inga 1900-01) till ca 20 par 1908-09 och 70 par 1914 , att skratmåsen redan från början av sin förekomst uppsökte lokaler som under lång tid , i några fall fortfarande , förblivit häckplatser för arten , samt att den växlade mycket oregelbundet mellan olika boplatser . Från tiden mellan 1914 och 1933 saknas uppgifter om beståndets storlek , men det är klart att stammen fortlöpande ökade . Flera nya häckplatser omnämns , Renstad (1919) , Tjuvassan (1923) , Glänåsören (1927) , Tovören (1928) samt Lindön (1932) (ENGHOLM 1924c , LÖNNBERG 1928a,b , 1933 , TÖRNQUIST 1919). År 1933 hade stammen vuxit till totalt ca 1600 par (PERSSON 1934) men torråren 1933-34 ledde sannolikt till en viss reduktion (PERSSON 1935). Arten återhämtade sig dock mycket snabbt , redan 1935 rapporteras sålunda två stora kolonier i Väversundavassen (LÖNNBERG 1935, ÅHLUND 1935) och två år senare noteras ytterligare ökning av beståndet (BJÖRLING 1937). De kalla vintrarna 1939/40-41/42 kom att innebära ett nytt bakslag (VON ESSEN 1943) men än en gång hämtades sig stammen snabbt och slutresultatet av utvecklingen under årtiondet 1934-44 blev plus minus noll . År 1944 anges beståndet till ca 1500 par , och de största kolonierna till 400-500 par , stammen växlade dock starkt år från år (PERSSON 1944). Under perioden 1945-57 växlade beståndet likaså betydligt men skratmåsen var dock alltid allmän i sjön . Häckplatserna varierade likaså alltfört starkt mellan olika år. 1954 förekom häckning enligt följande (se även fig.) : Tovören ca 150 par , atrax W Svälinge ca 350 par , Säby ca 600 par , Gärdslösa ca 300 par , strax E Prästören ca 250 par samt vid Disaåns mynning ca 50 par , totalt alltså ca 1700 häckande par i sjön , vid Källstad där en koloni tidigare funnits sågs omkring 100 ex. detta år , men ingen häckning förekom (B WAHLIN opubl. mskr.). Följande år synes en viss minskning av stammen ha inträtt , i juli noterades endast ca 900 skratmåsar i kolonierna runt sjön fördelade med ca 150 ex. N Tovören , 50 ex. NW Säbyön , ca 75 ex. vid Hov , 30 ex. E Sjötuna udde , ca 150 ex. vid Sjötuna udde samt ca 400 ex. vid Prästören (H LÖNEGREN opubl. mskr.). Från åren omkring 1960 saknas uppgifter om skratmåsens numerär men det är klart

att arten ökade starkt . Under det senaste årtiondet har arten sannolikt varit den talrikaste vattenfågeln i sjön , undantag utgör i viss mån åren 1965 och 1974 då häckningsresultaten var mycket dåliga (BERGENGREN 1966 , G BERGENGREN , G BJÖRKMAN pers. comm.). År 1970 uppskattades antalet häckande par till mer än 12000 med 4-5 kolonier på mer än 1000 par , varav de största vid Tovören , Prästören och Källstad (EKSTAM 1971). Två år senare beräknades stammen till 20-25000 häckande par , fördelade på en koloni om ca 8000 par vid Tovören , fem kolonier om ca 2000 par vardera i västra delen av sjön , kolonier om ca 500 par vardera fanns vid Säbyön och Sjötuna udde förutom många mindre kolonier (se fig.) (ELDERUD 1973b). Denna uppskattning av stammen torde dock vara för hög , i synnerhet gäller detta de fem västra kolonierna (B EBENMAN pers. comm.) , å andra sidan torde en skattning av beståndet till 6000-7500 par 1973 (N.-O. PREUSS in. litt.) vara i underkant. En rimlig siffra för antalet häckande skrattnåspar i Tåkern ett genomsnittligt år torde vara ca 15000 , varav ungefär hälften i den stora kolonin vid Tovören. Denna koloni som omfattar ett stort område i vassarna utanför Tovören torde i själva verket vara en av de största i hela Nordeuropa .

Vad beträffar skrattnåsarnas boplatsval synes en viss förändring ha skett sedan sekelskiftet , under de första årtiondena av artens förekomst låg de flesta kolonierna på små starr- och gräsbevuxna holmar som Prästören och Österkullen medan nutidens stora kolonier ligger ute i vassarna ^{oftast i områden med liggande tjälåsmass}. När denna förändring skedde är oklart men i huvudsak torde det ha varit mellan 1910 och 1930 . Orsakerna är likaledes osäkra , men troligt är att det ökande antalet skrattnåsar innebar att de få och små gräsbevuxna holmarnas areal blev otillräcklig . En bidragande faktor var sannolikt också att det bete som förekom på holmarna omkring sekelskiftet upphörde och att den täta högstarrvegetation som blev följden var mindre tjänlig som häckningsbiotop ^{liksom den upphörande vassstämman}. Även ifråga om sträcktiderna har en markant förändring skett sedan början av seklet . Under de första årtionden som skrattnåsen förekom vid Tåkern anlände den till sjön först i maj månad , 1910 noterar SÖDERBERG (1929) att arten var kommen 'redan den 1 maj' och att huvuddelen av skrattnåsarna lämnade sjön redan i augusti (ENGHOLM 1896, 1902a , SÖDERBERG 1929). Skrattnåsen hade vid denna tid alltså ett flyttningsmönster påminnande om dvärgmåsens i nutiden . Förändringen av sträcktiderna synes ha skett succesivt , under perioden 1945-57 anlände arten som tidigast 25.3 (1949) och normalt i början av april (B WAHLIN opubl. mskr.) men under det senaste årtiondet ofta anlönt redan i mitten av mars , och redan förekommit i stort antal i början av april (TFJ m.fl.). Även höstflyttningen har förskjutits , enstaka skrattnåsar har på senare år kunnat ses i sjön ända fram till månadsskiftet oktober/november , även om huvuddelen av fåglarna lämnat Tåkern redan i september.

TRETÄIG MÅS

(R i s s a t r i d a c t y l a (L.))

Uppges som 'tillfällig' i sjön 1914 (ENGHOLM 1914c), oklart på vilka grunder. Därefter finns inga uppgifter om arten förrän 17.8.64 då en flock om drygt 100 ex. dök upp vid Fstn, huvuddelen av fåglarna lämnade snabbt sjön i SSW riktning men enstaka ex. sägs i sjön en hel vecka framåt (BJÖRKMAN 1966a, TFJ, G BJÖRKMAN pers. comm.). Observationen är högst anmärkningsvärd, inte minst med tanke på årstiden. I Vättern observeras tretäiga måsar då och då, men endast på hösten och förvintern.

SVARTTÄRNA

(C h l i d o n i a s n i g e r (L.))

Ett ex. sköts mellan Hånger och Herrestad i juni 1884 (ENGHOLM 1896, SUNDSTRÖM 1890). År 1900 sågs 11.6 tre ex. vid Bastulagen, några dagar senare kunde de dock ej återfinnas på platsen (ENGHOLM 1901, 1902a). Därefter noterades arten inte förrän 20.5.62 då en svarttärna sågs vid Svälinge (DAHLQVIST 1962, L JERN in litt.). Den 13.9.64 sågs åter ett ex., denna gång vid Fstn (FORSMAN, GUSTAVSSON & WAHLIN 1964, TFJ, C ELDERUD in litt.), och sedan denna tid har arten iakttagits m. el. m. regelbundet. 1965 sågs ett ex. vid Fstn 16.7 och ett vid Lindön 11.8 (BERGENGREN 1966, TFJ), 1966 iaktogs en flock om 15 ex. vid Furåsa udde 23.5 och ett ex. vid Fstn 12.9 (BERGENGREN & FAHLANDER 1967, TFJ). Följande år gjordes inga iakttagelser av arten men 1968 iaktogs en svarttärna utanför Furåsa 11.6 (ELDERUD 1969) och 1969 sågs två ex. vid Svanshals Udde 24.5 (ELDERUD 1970b). Dessa upprepade observationer under häckningstid gav upphov till misstanken att svarttärnan häckade någonstans i sjön, en misstanke som bekräftades 1970 då en koloni om 6-8 par anträffades i de ostörda yttre delarna av Väversundavassan (EKSTAM 1971, ELDERUD 1971, TFJ). Denna koloni har sedan dess långsamt men stadigt vuxit, 1971 6-8 par, 1972 ca 10 par, 1973 drygt 10 par och 1974 15 par (EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974, EBENMAN & NORDLUND 1975, ELDERUD 1972, 1973c, TFJ). Svarttärnan anländer till Tåkern i slutet av maj och iakttas normalt först i östra delen av sjön, vilket möjligen antyder från vilket håll fåglarna sträckt in till sjön. Under häckningstiden uppehåller sig fåglarna huvudsakligen i de yttersta delarna av de västra vassarna, kanske i synnerhet i områden beväxade med flytbladsväxter. P.g.a. detta är det endast undantagsvis som svarttärnor under denna tid kan observeras från land. Svarttärnorna lämnar sjön tidigt, under loppet av augusti (se diagr.).

FISKTÄRNA

(S t e r n a h. h i r u n d o L.)

Fisktärnan häckade på ön Jungfrun i Vättern redan i början av 1800-talet (BOHMAN 1829, 1840) men från själva Tåkern nämns arten först på 1870-talet (SUNDSTRÖM 1888). År 1893 sägs endast ett häckande par i sjön, men 1896 iaktogs ca 20 ex. i juni vid Prästören, enligt ortsbefolkningen hade dock arten tidigare varit talrikare (ENGHOLM 1896). Överhuvud var arten mycket fåtalig åren 1893-96 men 1897-1901 häckade arten kolnervis på flera platser, möjligen berodde förändringen på vattenståndsförändringar (ENGHOLM 1902a). Sålunda häckade 1897-1900 en koloni på Österkullen, 1898 fanns här 10 och 1899 11 bon. Samtidigt fanns kolonier på andra håll, t.ex. 1900 på Bastulagen (ENGHOLM 1902a, ROSENIUS 1903). År 1908-09 häckade fisktärnan förutom på Österkullen även på Prästören och Tovören och i enstaka par - på Chara-bankarna ute i sjön, på Prästören som detta år var artens huvudtillhåll fanns 1908 18 bon (SÖDERBERG 1929). 1909 häckade dock bara några få par där (ENGHOLM 1909). Även 1913 förekom häckning på Österkullen (BERG 1913) och året därpå fanns 4 bon på Prästören och 2 på Österkullen (NYQVIST 1914). Även 1915 nämns arten från Prästören där den sägs häcka "...i stora kolonier" (ENGHOLM 1916). Därefter finns inga uppgifter om arten förrän 1933 då arten uppges ha minskat i sjön (PERSSON 1934). År 1936 nämns häckning vid Hångers udde och följande år rapporteras en koloni från Väversundavassen (LUNDEVALL 1937). Sju år senare uppges att fisktärnan brukar häcka på "Österkullen, Prästören, Tovören m.fl. lokaler" men att den förekommer fåtaligare än i början av seklet (PERSSON 1944) och 1950 uppges att arten häckar tämligen allmänt vid sjön (ÖHRN 1950). Även under 1950-talet förekom arten tämligen allmänt vid sjön, i juni 1954 fanns sålunda 30 ex. vid Tovören och enstaka ex. vid Furåsa (2 par häckande), Hygnestad, Gårdslösa och Sjötuna men däremot inga vid Prästören (B WAHLIN opubl. mskr.). Artens häckplatser växlade dock snabbt och 1955 var fördelningen helt annorlunda, i juli detta år fanns ca 35 ex. vid Sjötuna udde, ca 30 ex. vid Östra Bankudden, 8 ex vid Hygnestad udde, 5 ex. innanför Säbyön och slutligen 4 ex. vid Bastulagen (H LÖNEGREN opubl. mskr.). Beståndet förblev under lång tid relativt konstant, men instabiliteten ifråga om häckplatser har likaså bestått. Vid Prästören fanns t.ex. 32 par 1964 men bara 2 par 1970. Sistnämnda år fanns inalles ca 40 par i sjön fördelade med 30 par i Väversundavassen (f.ö. i anslutning till svarttärnekolonin), 2 par på Prästören, 2 par vid Säby samt 5-10 par i en vassrugge utanför Bankudden (EKSTAM 1971). De flesta av de 'klassiska' häckplatserna har även tidvis varit besatta på senare år så häckade t.ex. 14 par på Tovören 1965 och 5 par vid Sjötuna udde 1969 (ELDERUD 1970b, TFJ). De allra senaste åren har arten sannolikt ökat något i antal, och det häckande beståndet kan idag sannolikt uppskattas till ca 60 par (B EBENMAN pers. comm.). Ifråga om biotopvalet har en förändring parallell med den ^{gam}skett förskrättmäsen även inträffat beträffande fisktärnan. Omkring sekelskiftet häckade arten huvudsakligen på holmarna i sjön, men åtminstone sedan 1930-talet har häckning i allt större utsträckning förekommit i vassarna, och i nutiden torde majoriteten av paren häcka i denna biotop.

SILVERTÄRNA

(S t e r n a p a r a d i s e a Pontoppidan)

Två ägg som möjligen tillhörde denna art påträffades på Åsby gallstrand 1893 och den 24.9 detta år skall en ung o ha skjutits i närheten av samma plats (ENGHOLM 1896). Detta ex som skall ha överlämnats till Riksmuseum har dock ej kunnat återfinnas där (B.-O. STOLT in litt.). Enligt en andrahandsuppgift skall häckning även ha förekommit i närheten av Lindön på 1880-talet (ENGHOLM 1896). Alla de ovanstående uppgifterna måste anses som osäkra , i synnerhet som ägg av fisk- och silvertärna ej torde med säkerhet kunna skiljas från varandra . Därefter finns inga upplysningar om arten förrän under det senaste årtiondet då silvertärnor några få gånger rapporterats från sjön . Det gäller 2 ex. som sågs vid Fstn 13.6.65 , 1 ex. vid Ramstad 27.6.66 , 1 ex. vid Säby 21.5.70 samt 1 ex. vid Svälinge 11.8.74 (BERGENGREN & FAHLANDER 1967 , TFJ , MBF Journal). Ingen av dessa observationer är helt säker , men det förefaller osannolikt att de alla skulle vara felaktiga . Med full säkerhet kan dock ej silvertärnan anses vara funnen vid Tåkern.

SMÅTÄRNA

(S t e r n a a . a l b i f r o n s Pallas)

Några småtärnor iaktogs vid flera tillfällen i juli 1956 på södra Tåkernstranden under fiske . Tärnorna flög med bytet i riktning mot en skattmåskoloni vid Hånger . Tyvärr gjordes ingen kontroll av ev. häckning av arten där (B WAHLIN opubl. mskr. , Lfkl protokoll). En observation av 1 ex. vid Svälinge 25.7.58 (MBF Journal) måste anses vara osäker , förväxling med juv. fisktärna kan ej uteslutas . På senare år har småtärna två gånger anträffats i Tåkern , 1 ex. 26.8.67 och 23.8.73 , båda gångerna vid Sjötuna (EBENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974 , B EBENMAN pers. comm.).

SKRÄNTÄRNA

(H y d r o p r o g n e t s c h e -
g r a v a (Lepechin))

Skräntärnan iaktogs första gången i Tåkern 1929 då 9 ex. sågs i östra delen av sjön 3.7 och 2 ex. utanför Holmsör följande dag (SWANBERG 1929). Till detta lägger ÖHRN (1950) bara 'tillfällig besökare' utan att det framgår om denna uppgift grundar sig på några ytterligare observationer, och PERSSON (1944) uppger att observationerna från 1929 var de enda som dittills gjorts. Det var först 1955 som skräntärnan åter dök upp i Tåkern, detta år sågs nämligen 2 ex. flerstädes i sjön i mitten av juli (B WAHLIN opubl. mskr.) och sedan dess har skräntärnor troligen förekommit i Tåkern varje sommar ehuru uppgifter saknas från 1959 och 1962-63 (TFJ m.fl.). Huvudsakligen förekommer arten i sjön under högsommaren från slutet av juni till slutet av augusti, antalet iakttagna skräntärnor brukar med stor regelbundenhet kulminera i slutet av juli då upp till 25-35 ex. setts (TFJ). Fr.o.m. 1967 har dock även ett svagt vårsträck konstaterats passera sjön under första hälften av maj (se diagr.). Rimligen stammade skräntärnorna från det häckande beståndet vid Östgötakusten, inga iakttagelser som tyder på häckning i Tåkern har gjorts. I viss mån är det överraskande att skräntärnorna dök upp regelmässigt i Tåkern först 1955 eftersom arten m.l.m. regelbundet uppträtt sommartid vid Roxen ända sedan början av 1920-talet.

SKOGSDUVA

(C o l u m b a o e. o e n a s L.)

Skogsduvan skall på 1870-talet ha varit allmän i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888). På andra håll i Östergötland var skogsduvan ännu i slutet av 1800-talet betydligt allmännare än ringduvan, och sannolikt var förhållandet detsamma i Tåkernbygden. Tyvärr saknas alla uppgifter om skogsduvor vid Tåkern fram till 1940- och 50-talen då arten omnämns som en sparsam gäst på sträck (VON ESSEN 1946, B WAHLIN opubl. mskr.). I nutiden förekommer skogsduvan regelbundet men oftast fåtaligt på sträcket vår och höst, talrikast på hösten (se diagr.). Skogsduvor har även sporadiskt iakttagits i strandskogen under häckningstid, någon gång t.o.m. i par, men inga observationer som direkt tyder på häckning har gjorts. På Omberg däremot är arten ^{förrän 1974 så ett par häckade i en} känd som häckande sedan gammalt (HEDBERG 1950, TFJ). Den 28.1.67 observerades en skogsduva i Hästholmen (TFJ), det torde vara mycket ovanligt med vinterobservationer av arten så långt norrut.

RINGDUVA

(C o l u m b a p. p a l u m b u s L.)

Även ringduvan uppges ha varit allmän i Väderstad på 1870-talet (SUNDSTRÖM 1888). Därefter finns inga uppgifter förrän 1919 då arten uppges vara vanlig i strandskogen, och även sedan några år häcka i en trädgård vid Palsgård i Hov (FRIES 1919), ett beteende som vid denna tidpunkt var synnerligen ovanligt. På 1940- och 50-talet anges arten likaså vara synnerligen talrik som häckande i strandskogen, isynnerhet i områden med granplanteringar (B WAHLIN opubl. mskr.). I nutiden är arten likaså mycket allmän som häckande, både i strandskogen, på Omberg och i smärre skogsdungar på slätten. Arten är även mycket talrik på sträcket. På 1950-talet uppges att arten "i april passeras Tåkern i stundom ganska stora flockar" (B WAHLIN opubl. mskr.) medan det i nutiden är i sept.-okt. som de verkligt stora koncentrationerna uppträder (se diagr.). Det är dock troligt att kontrasten endast är skenbar och betingas av ökad observationsintensitet om höstarna på senare år. År 1885-86 övervintrade en ringduva i Nässja (SUNDSTRÖM 1888), men på senare år har inga övervintringar eller övervintringsförsök noterats. Ringduvorna kommer dock mycket tidigt till området på våren, ofta i mitten av mars och vid ett par tillfällen (1966, 1967, 1973) redan i slutet av februari. Samtliga fåglar har dock lämnat trakten före oktober månads utgång.

TURTURDUVA

(S t r e p t o p e l i a t. t u r t u r (L.))

Ett ungt ex. sköts vid Bårstad i Rogslösa i okt. 1906 (ENGHOLM 1907). Denna fågel hade av de klippta vingarna att döma tidigare varit i fångenskap. Ett ex. sågs vid Bankudden 20.5.71 och följande dag sågs en turturduva (samma?) vid Freby i Åsbo sn ca 20 km SE Tåkern (ELDERUD 1972). År 1974 sågs 2 turturduvor 14-27.7 på en lokal på Omberg (HOLMBRING 1975, JERN 1974, TFJ) och en annan turturduva sågs 21.9 flyga mot söder över Renstad (EBENMAN & NORDLUND 1975). Turturduvorna som uppehöll sig under två veckor i juli på Omberg gav upphov till misstankar om häckning, allra helst som parning iaktogs (B PETTERSSON pers. comm.) men misstankarna kunde aldrig bekräftas.

STOR TURTURDUVA

(S t r e p t o p e l i a o. o r i e n t a l i s
(Latham))

En fågel tillhörande denna i Sverige ytterst sällsynta art uppges iakttagen vid Fstn 7.6.70 (PARSONS 1971) men observationen har ansetts vara osäker (HOLMBRING 1971). Ytterligare en observation av en ej artbestämd fågel tillhörande sl. Streptopelia gjordes 30.6 samma år på Omberg (HOLMBRING 1971). Samma fågel ?

TURKDUVA

(S t r e p t o p e l i a d. d e c a o c t o
(Frivaldszky))

Det första exemplaret av denna art som anträffades i Östergötland, och i Mellansverige överhuvud taget var en ad. ♀ som sköts som "hök" vid Älg-sjö i Bjälbo sn 1.12.52 (LUNDEVALL 1953). Fågeln hade ringmärkts i Korsör på Själland 21.7 samma år, f.ö. det första säkra fyndet av arten på Själland! Därefter finns inga uppgifter om arten förrän 31.3.62 då 5 ex. sågs i Skänninge (HOLMBRING & KJEDEMAR 1964). Den första uppgiften om förekomst vid Tåkern är från 1964 (FORSMAN, GUSTAVSSON & WAHLIN 1967) och följande år konstaterades häckning i Vadstena (HOLMBRING 1967, Lfkl protokoll) där arten sedan dess varit bofast. ^{1969 häckade 1 par vid Källstad (E MAIROY) och} År 1968 observerades arten flerstädes vid Tåkern, och från ~~att tidigare varit inskränkt till Vadstena~~ (spred sig arten) nu till bl.a. Väderstad (ELDERUD 1969). Emmanan lokal där arten dök upp vid ungefär denna tid var Hästholmen där turkduvor övervintrat årligen sedan 1966/67. Antalet har successivt ökat från 7 ex. 1966/67 till 23 ex. 1972/73 (TFJ), det är något oklart var dessa turkduvor uppehåller sig under sommarhalvåret. ^{möjligt i Odeshög som sommar- sid bys en rätt stark stam av arten.} 1973 påvisades för första gången häckning i Tåkerns omedelbara närhet, nämligen vid Källstad (CALLIN 1975), och överhuvud taget har arten de senaste åren alltmer börjat sprida sig från de större orterna, och börjat uppträda vid helt små samhällen på slätten såsom t.ex. Bjälbo och Heda (TFJ).

Den kraftiga dominansen av vinter- och förvårobservationer i diagr. åter-
speglar i huvudsak iakttagelser av den övervintrande populationen i Hästholmen.

GÖK

(C u c u l u s c. c a n o r u s L.)

Förekom på 1880-talet mycket sällsynt i Vadstenatrakten, där dock en
juv. sköts vid Mjölna i sept. 1886 och ett annat i Slottsparken i Vadstena 18.9
1887, i Väderstad synes arten ha varit allmännare (SUNDSTRÖM 1888, 1892). År
1908-09 fanns arten både i strandskogen runt Tåkern och på Lindön och Säbyön
(SÖDERBERG 1929) men omkring 1910 var arten rätt sällsynt på slätten runt sjön
(ENGHOLM 1912). Därefter finns inga uppgifter om arten förrän 1948-55 då gö-
kar vid flera tillfällen noterades vid sjön (B WAHLIN opubl. mskr.) och samti-
digt omnämns arten från Omberg (ÖHRN 1950). Under det senaste årtiondet har
göken uppträtt regelbundet och tämligen allmänt i strandskogen runt sjön, samt
givetvis på Omberg (TFJ). Artens ökning vid Tåkern sedan sekelskiftet har skett
parallellt med samma utveckling för flera andra skogsfåglar och får ses som en
reaktion på strandskogens tillväxt och allt större slutenhet. Göken uppehåller
sig normalt vid Tåkern från början av maj till slutet av september (se diagr.
).

TORNUGGLA

(*T y t o a l b a g u t t a t a* (C. L. Brehm))

Två gånger anträffad i Tåkernbygden , f. ö. de enda fynden i Östergötland ; en fågel fångad vid Kyleberg i slutet av mars 1884 (SPARRE 1884 , SCHÖTT 1909) och en ♀ funnen död vid Kungs Starby nära Vadstena 17.10.07 , vid sistnämnda tillfälle uppgav t.o.m. gårdsfolket att arten skulle ha häckat i ladugården , vilket dock ENGHOLM , sannolikt med rätta , betvivlade . (ENGHOLM 1908a, FRYLESTAM 1971).

BERGUV

(*B u b o b . b u b o* (L.))

Nämns på 1820- och 30-talen som förekommande på Omberg (BOHMAN 1829 , 1840). På 1870-talet sägs arten ha varit 'tämligen allmän' i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888). I slutet av 1800-talet förekom den inte så sällan på hösten (sept.-okt.) vid Tåkern , särskilt på Lindön (ENGHOLM 1896 , 1902a). Från 1900-talet finns bara en uppgift om arten , 2 ex uppges sedda på Omberg 16.4.54 (CARLSSON & JOHANSSON 1954) denna observation är dock möjligen inte helt tillförlitlig.

FJÄLLUGGLA

(*N y c t e a s c a n d i a c a* (L.))

På 1800-talet , då denna art överhuvudtaget förekom rikligare i Sydsverige än i nutiden , uppträdde fjällugglan då och då vintertid vid Tåkern . Vissa år t.ex. vintern 1874/75 förekom den t.o.m. ganska talrikt (BOHMAN 1829 , 1840 SUNDSTRÖM 1888 , ENGHOLM 1896 , 1902a). Från senare år finns endast ett fynd ; ett ex. som uppehöll sig vid Sandby 21.1-11.2.62 (NAGELL & FRYCKLUND 1965 , MBFj , C ELDERUD in litt.)

HÖKUGGLA

(*S u r n i a u . u l u l a* (L.))

Endast en gång anträffad vid Tåkern , nämligen vid Tovören där ett ex. sågs 24.2.53 (B WAHLIN opubl. mskr.)

SPARVUGGLA

(*G l a u c i d i u m p . p a s s e r i n u m* (L.))

Förekom i början av 1800-talet på Omberg (BOHMAN 1829 , 1840). Därefter finns endast ett fåtal uppgifter om arten . Ett ex. skjutet i Väderstad före 1865 (SCHÖTT 1909) , ytterligare ett skjutet på Omberg före 1886 (SUNDSTRÖM 1888)

och slutligen iakttogs en sparvuggla på Omberg 28.3.65 (HOLMBRING 1967 , Lfkl prot.) . Dessutom hade , att döma av fynd av fjädrar och spybollar , en sparvuggla övervintrat i en holk vid Fältstationen vintern 1970/71 (TRJ).

KATTUGGLA

(S t r i x a. a l u c o L.)

Kattugglan nämns från Omberg redan på 1820-talet (BOHMAN 1829,1840) , och flera yngre källor (ENGHOLM 1907 , SUNDSTRÖM 1888 , SÖDERBERG 1929 , B WAHLIN opubl. mskr.) betecknar arten som allmänt förekommande vid Tåkern . Även i nutiden häckar kattugglan relativt talrikt , ehuru i från år till år starkt växlande antal . Så häckade t.ex. minst 6 par runt sjön 1973 (EBENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974) medan bara en häckning konstaterades året innan (ELDERUD 1973c). Häckplatserna har i allmänhet legat i anslutning till gårdar som t.ex. Kyleberg vilket torde bero på att lämpliga boträd i övrigt nästan saknas på den trädlösa slätten . I Tåkerns strandskog saknas nämligen ännu i huvudsak ihåliga träd av tillräckliga dimensioner.

LAPPUGGLA

(S t r i x n e b u l o s a l a p p o n i c a Thunberg)

Denna i Sydsverige ytterst sällsynta art har en , möjligen två , gånger anträffats i Tåkernbygden : en sköts på Omberg före 1886 (SUNDSTRÖM 1888) och desutom uppges att ett ex. uppehöll sig vid sjön våren 1956 (LUNDBERG 1957) , denna uppgift torde dock i brist på närmare uppgifter få anses som osäker .

HORNUGGLA

(A s i o o. o t u s (L.))

Även hornugglan fanns på Omberg redan på 1820-talet (BOHMAN 1829,1840) och på 1870-talet var arten rätti Väderstad medan den tio år senare uppges uppträda då och då höstetid på Omberg (SUNDSTRÖM 1888). År 1908 konstaterades häckning vid Holmsör och på Havsstjärten (SÖDERBERG 1929), och arten var vid denna tid jämte kattugglan den vanligaste ugglan i trakten , vilket den f.ö. fortfarande är . Artens numerär svänger dock , liksom för de flesta ugglearten , kraftigt från år till år beroende på smågnagarstammens storlek . Åren 1948-55 sågs t.ex. hornugglor vid Svälinge , på Dags Mosse och på Lindön men arten var inte allmän (B WAHLIN opubl. mskr.) . Under det senaste årtiondet har antalet häckande par varierat starkt . År 1965 häckade 6 par runt sjön , en siffra som året därpå steg till 13 (BERGENGREN & FAHLANDER 1967 , EKSTAM 1971 m.fl.) , dessa år var som man kunde vänta goda sorkår . Även 1967-69 häckade åtminstone något par vid sjön i 'efterdyningarna' till de goda åren men 1970-72 sågs endast enstaka fåglar ,

och det är osäkert om häckning förekom (EKSTAM 1971 , TFJ). 1973 var åter ett tämligen gott år med 5 konstaterade häckningar (EBENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974) medan antalet följande år sjunkit till 2 (EBENMAN & NORDLUND 1975). Hornugglan häckar , då den i motsats till kattugglan ej är beroende av ihåliga träd , i stor utsträckning i Tåkerns strandskog där huvuddelen av de påvisade häckningarna ägt rum (TFJ). Vad beträffar artens flyttning kannågra säkra slutsatser om ankomst- och avresetider knappast dras ur observationerna vid Tåkern där hornugglor iakttagits under alla årets månader utom december och januari (se diagr). Den markanta toppen i diagrammet i maj härrör sig i huvudsak till år 1966 då många kullar påvisades (TFJ).

JORDUGGLA

(A s i o f. f l a m m e u s (Pontoppidan))

Jordugglan förekom omkring sekelskiftet endast som en sparsam höstgäst , enda äldre uppgiften om ett vårfynd gäller 1 ex. som sköts i Rinna sn 10.4.1863 (ENGHOLM 1896,1902a , SUNDSTRÖM 1888 , SÖDERBERG 1929). Från senare tid är uppgifterna sparsamma , ÖHRN (1950) betecknar arten som en sparsam gäst på höststräcket , men från åren 1948-55 finns endast tre kända observationer alla gjorda i mars månad och vid Svälinge (B WAHLIN opubl. mskr. , Lfkl protokoll) , och även under perioden 1956-64 sägs arten ytterst sporadiskt (MBF journal , TFJ m.fl.) Under det senaste årtiondet har arten dock börjat uppträda mer regelbundet än förr , i synnerhet under häckningstid , 1965-74 iaktogs jordugglor i maj-juli alla år utom 1966 och 1969 (TFJ m.fl.) . Misstankar om häckning vid sjöns sydvästra strand har också flera gånger förelegat t.ex. 1968 och 1972 , men bevis för att sådan verkligen ägt rum saknas t.v. (TFJ m.fl.) . Lämplig biotop saknas förvisso inte t.ex. vid Holmsör . Jordugglorna synes anlända till Tåkern omkring mitten av mars , medan avflyttningstiden är mera osäker (se diagr.).

PÄRLUGGLA

(A e g o l i u s f. f u n e r a e u s (L.))

Denna art som på senare år vidat sig förekomma rätt allmänt i Östergötlands skogstrakter har vid Tåkern uppträtt ytterst sporadiskt . En pärluggla sköts i Rinna 26.10.1865 och en annan i Väderstad före 1886 (SUNDSTRÖM 1888). Ett ex. sågs i Tåkerns strandskog 12.10.03 (ENGHOLM 1904a) och en ♀ sköts på Omberg i febr. 1908 (ENGHOLM 1908a). Två ex. hördes på Dags mosse 28.4.56 (JOHANSSON 1957). En pärluggla anträffades död på Lindön 2.1.65 (C ELDERUD in litt.) och en fångades på dagkvist och ringmärktes vid Fstn i april samma år (BERGENGREN 1966) , och slutligen fångades ytterligare en pärluggla "ute på slätten" 1966 (ELDERUD 1967).

NATTSKÄRRA

(C a p r i m u l g u s e. e u r o p a e u s L.)

Nattskärnan förekommer endast mycket sällsynt vid Tåkern, endast tre observationer är kända; 1 ex. vid Holmsör 6.6.52 (B WAHLIN opubl. mskr.) och 1 ex. vid Fstn 15.5.71 (TFJ). På Omberg däremot har arten förekommit sedan lång tid. Redan på 1820- och 30-talen synes arten ha förekommit allmänt (BOHMAN 1829, 1840) och på 1940- och 50-talen observerades arten vid flera tillfällen på bergets östsida (B WAHLIN opubl. mskr.). Under 1960-talet var relativt allmän på berget, stammen uppskattades till ca 20 par (L.-I LARSSON 1974). Vad beträffar trakterna söder om Tåkern så var nattskärnan allmän i Väderstad på 1870-talet (SUNDSTRÖM 1888) men under det senaste årtiondet har arten helt försvunnit, åtminstone gäller detta områdena S Mjölby något längre mot E (L.-I LARSSON 1974). *Även från Omberg tycks arten ha gått ut under 1970-talet.*

TORNSVALA

(A p u s a. a p u s (L.))

Tornsvalan var på 1870-talet allmän i Väderstad och 10 år senare häckade den på nästan varje hustak i Vadstena där den var allmännare än hussvalan (SUNDSTRÖM 1888, 1892). Även 1908-09 uppges arten ha varit talrik vid Tåkern (SÖDERBERG 1929). I mitten av 50-talet var arten ungefär lika allmän som vid sekelskiftet (B WAHLIN opubl. mskr.), och i nutiden är arten mycket talrikt förekommande vid sjön, och häckar mångenstädes vid gårdarna på slätten runt Tåkern.

KUNGSFISKARE

(A l c e d o a t t h i s i s p i d a L.)

Kungsfiskaren häckar inte i Tåkernbäckenet och arten förekommer endast mycket sporadiskt i området, inalles föreligger ett knappt tiotal observationer. En kungsfiskare sågs 14.8.38 vid ett gammalt kalkbrott i Borghamn (WINGSTRAND 1938) därefter sågs 1 ex. vid Svälinge 7.8.65 (BERGENGREN 1966). År 1967 gjordes två iakttagelser, 1 ex. vid Fstn 26.4 och 1 ex. vid Säby 29.9 (TFJ), följande år sågs en kungsfiskare åter vid Fstn 25.7 (ELDERUD 1969, TFJ). Därefter finns inga iakttagelser förrän 1973 då 1 ex. sågs vid Sjtöna 22.4 och ungefär vid samma tid vid Hånger (EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974), slutligen sågs en kungsfiskare vid Rämstad i slutet av mars 1974 (EBENMAN & NORDLUND 1975).

BLÅKRÅKA

(C o r a c i a s g. g a r r u l u s L.)

Denna art nämns i början av 1800-talet från Omberg (BOHMAN 1829 , 1840) och häckade på 1860- och 70-talen tämligen allmänt i Väderstad där en äggkull togs den 13.6.1871 (SUNDSTRÖM 1888 , SCHÖTT 1909 , DURANGO 1946). En blåkråka sköts i Rök den 17.7.1871 (SUNDSTRÖM 1888) och en (samma ex?) samma dag vid Rickelhag i Rinna sn (DURANGO 1946). Under första hälften av 1880-talet häckade blåkråkan sparsamt vid Omberg och i trakten av Vadstena (SUNDSTRÖM 1888). På 1890-talet och omkring sekelskiftet finns inga uppgifter om arten trots den avsevärda ornitologiska aktiviteten varför man får anta att blåkråkan vid denna tid försvunnit från trakten , 1908-09 anträffades den i varje fall inte vid Tåkern (SÖDERBERG 1929). I själva verket finns endast en uppgift om arten från 1900-talet ; 1 ♂ anträffad död vid Svanshals 12.6.41 (DURANGO 1946).

HÄRFÅGEL

(U p u p a e. e p o p s L.)

Fyra eller fem gånger anträffad i Tåkernbygden : ett ex. skjutet i Rök 1875 och ett vardera på Omberg och i Väderstad före 1886 (SUNDSTRÖM 1888) och slutligen sågs en härfågel vid Kullen i Svanshals 28.10.71 (ELDERUD 1972). En uppgift om att arten anträffats i Vadstena (CARLSSON 1894) är osäker.

GRÖNGÖLING

(P i c u s v. v i r i d i s L.)

Gröngölingen uppges på 1870-talet ha varit allmän i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888) och åren 1908-09 förekom arten runt sjön samt även på Lindön (SÖDERBERG 1929). År 1950 nämns arten från Omberg (HEDBERG 1950) och på 1950-talet sågs gröngölingar flerstädes i strandskogen såsom vid Svålinge, Furåsa, Kyleberg och Holmsör (B WAHLIN opubl. mskr.) . På senare år har arten uppträtt fåtaligt men regelbundet i strandskogen där enstaka par torde häcka , på Omberg är arten givetvis allmännare förekommande .

STÖRRE HACKSPETT

(D e n d r o c o p o s m. m a j o r (L.))

Redan på 1820-talet nämns den större hackspetten från Omberg (BOHMAN 1829, 1840) och på 1870-talet skall den ha varit allmän i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888). År 1908-09 iaktogs arten vid Hov (SÖDERBERG 1929) och på 1950-talet sågs den åter i Hov och även på andra platser (B WAHLIN opubl. mskr.). I nutiden häckar den större hackspetten flerstädes i strandskogen där den är den allmännaste hackspetten, på Omberg är arten givetvis allmänt förekommande . Vid själva

Tåkern uppträder den större hackspetten ^{duck} talrikt endast invasionsår.

VITRYGGIG HACKSPETT

(D e n d r o c o p o s l. l e u c o t o s
(Bechstein))

Endast två gånger anträffad vid Tåkern , 1 ex. sågs på Omberg i maj 1970 (Å ANDERSSON in. litt.) och arten har även en gång iakttagits strax NW Svälningetornet (C ELDERUD in litt.).

MINDRE HACKSPETT

(D e n d r o c o p o s m. m i n o r (L.))

Den mindre hackspetten omnämns från Omberg redan 1821 (ZETTERSTEDT 1822) och återigen 1829 och 1840 (BOHMAN 1829, 1840). I Väderstad var den allmän på 1870-talet (SUNDSTRÖM 1888). Från själva Tåkern finns inga uppgifter om observationer förrän 17.4.49 då 1 ex. sågs vid Holmsör (B WAHLIN opubl. mskr.) , under 1950-talet var arten ännu ytterst sällsynt i strandskogen , mindre än ett halvt dussin iakttagelser är kända under årtiondet (HALL 1952 , MBF Journal m.fl.). Fram mot mitten av 1960-talet ökar antalet observationer och 1965 påvisades för första gången häckning i strandskogen (TFJ). Under det senaste årtiondet har sedan bofynd gjorts då och då och med all säkerhet häckar några par varje år i strandskogen , i synnerhet på sträckan Fstn-Sjötuna . I motsats till förhållandet hos den större hackspetten har inga invasionstendenser kunnat spåras hos den mindre arten , och inte heller tycks stammen få något tillskott från Omberg under vinterhalvåret , vilket tycks vara fallet hos spillkräkan (TFJ). *Egendomligt nog saknas mindre hackspettar nästan aldrig i Tåkerns vassar vintertid, i betydligt högre kontrast till förhållandena i många andra fågelsjöar*

MELLANSPETT

(D e n d r o c o p o s m. m e d i u s (L.))

Ett ex. sköts i Vadstena 24.12.1889 (JÄGERSKJÖLD & KOLTHOFF 1926) vilket är det enda säkra fyndet i trakten . En uppgift om ett ex. som skall ha setts vid Svällinge 1.9.58 (MBF Journal) torde bero på förväxling med en juv. större hackspett.

TRETÅIG HACKSPETT

(P i c o i d e s t. t r i d e t y l u s (L.))

Fyra gånger anträffad i Tåkernbygden ; En ♂ skjuten i Väderstad i nov. 1866 (SCHÖTT 1909 , SUNDSTRÖM 1888) , arten uppges sedd på Omberg påsken 1957 (CARLSSON 1958) , 1 ex. sett på Omberg 1.5.71 (HOLMBRING 1972 , M JOHANSSON pers. comm.) , samt 1 ♀ iakttagen vid Holmen 5.11.74 (BENGTSSON 1975 , J FROMHOLTZ pers. comm.).

SPILLKRÅKA

(D r y o c o p u s m. m a r t i u s (L))

Lokalnamn : Tyrkråka

Spillkråkan har sedan gammalt förekommit på Omberg (BOHMAN 1829, 1840 HEDBERG 1950) samt i skogstrakterna söder om sjön (SUNDSTRÖM 1888). Vid Tåkern uppträder arten i synnerhet höst och vinter då enstaka spillkråkor, troligen från Omberg, uppehåller sig i strandskogen. Någon häckning i Tåkerns omedelbara närhet har hittills ej påvisats, fastän enstaka observationer gjorts under häckningstid (se *diagr.*). Arten har dock ökat på senare tid, 1948-53 förekom arten endast ytterst sporadiskt, ehuru den var något talrikare 1954 (B WAHLIN opubl. mskr.).

GÖKTYTA

(J y n x t. t o r q u i l l a L.)

Förekom allmänt i Väderstad på 1870-talet (SUNDSTRÖM 1888), under perioden 1948-55 sågs arten endast vid några tillfällen i maj 1948 på sträckan Holmen-Källstad (B WAHLIN opubl. mskr.). Liksom många andra skogsfåglar har göktytan på senare år blivit allt vanligare i strandskogen, där arten numera torde häcka regelbundet.

TOFSLÄRKA

(G a l e r i d a c. c r i s t a t a (L.))

Endast en gång funnen vid Tåkern; 2 ex. sågs vid Hångers ladugårdar 25.3.1898 (ENGHOLM 1902a), *1 ex. Hångestad 20.10.1872 (ex. Katedral skolas samlingar)*

TRÄDLÄRKA

(L u l l u l a a. a r b o r e a (L.))

Rapporteras i början av 1800-talet från Omberg (BOHMAN 1829, 1840) och på 1870-talet från Väderstad (SUNDSTRÖM 1888). År 1908-09 förekom trädlärkan på Dags Mosse, vid Glänås och vid Furåsa (SÖDERBERG 1929). Omkring 1950 förekom arten alltså tämligen regelbundet, åtminstone på vårsträcket. Trädlärkor sågs ^{Sälund} vid Hånger 25.3.49 ^{och} vid Sandby 25.3.50 (B WAHLIN opubl. mskr.), Den 3-9. 5.54 sågs 2 ex. i tallungen vid Yxstad och 1 ex. vid Ramstad (T GUSTAVSSON opubl. mskr.). ^{1 ex. vid Yxstad 18.5.55 (G. MÅRBY)} Den 8.4.51 rapporteras t.o.m. massförekomst av arten vid sjön (Lfkl protokoll). På senare år har arten dock, parallellt med den allmänna minskningen i hela Syd- och Mellansverige, blivit allt sällsyntare. Sedan 1960 finns sålunda endast tre kända iakttagelser; 2 ex. vid Svälunge 28.3.60 (MBF journal), 1 ex. på ej närmare angiven plats vid sjön 10.4.62 (Lfkl protokoll); slutligen iaktogs arten vid sjön 25.3.73 (ANON 1973c).

SÅNGLÄRKA

(*A l a u d a a. a r v e n s i s L.*)

Lokalnamn : Lärka

Sånglärkan häckade i seklets början allmänt runt Tåkern och på Dags mosse (SÖDERBERG 1929). Och under de senaste årtiondena har arten i varje fall förekommit mycket allmänt på odlade marker runt sjön (B WAHLIN opubl. mskr. , TFJ m.fl.). Arten uppträder även talrikt vid Tåkern på sträckket . Vårsträcket vid Tåkern inleds redan i slutet av februari och räcker till till i början av april (se diagr.). Under denna tid kan tidvis stora ansamlingar av sånglärkor uppträda i Tåkerbygden . Detta beror troligen på att insträck sker från W över Vättern mot sjökan mellan Omberg och Holavedan , detta antagande stödes i viss mån av attarten i allmänhet anländer något tidigare till västra Östgötaslätten än till andra delar av landskapet (B WAHLIN opubl mskr.). Höststräcket som räcker från slutet av augusti till mitten av oktober är också tämligen kraftigt , men de iakttagna flockarna är i regel mindre än på våren . Någon övervintring av sånglärka vid Tåkern är ej känd , men 21.1.73 sågs 1 ex. vid Hästholmen (TFJ).

LADUSVALA

(*H i r u n d o r. r u s t i c a L.*)

Ladusvalan var allmän i Väderstad på 1870-talet och 10 år senare förekom arten allmänt i Vadstena (SUNDSTRÖM 1888). År 1908-09 var ladusvalan en allmän fågel runt hela Tåkern och förekom betydligt talrikare än hussvalan (SÖDERBERG 1929), och 1948-56 häckade arten vid de flesta gårdar runt sjön (B WAHLIN opubl. mskr.). Förhållandena i nutiden är likartade . Ladusvalans vårsträck är starkt koncentrerat i tiden till första hälften av maj och är inte heller särskilt starkt numerärt sett . Höststräcket som omfattar augusti och september månader är inte heller speciellt kraftigt , en flock om 5000 ex. som iaktogs i september 1965 är helt exceptionell , i övrigt är flockar om över 100 ex. ovanliga såväl vår som höst (TFJ).

HUSSVALA

(*D e l i c h o n u. u r b i c a (L.)*)

Hussvalan var i likhet med ladusvalan talrik i Väderstad på 1870-talet men i Vadstena fanns 1886 endast en liten koloni av arten , nämligen under taksprånget på ett hospitalet tillhörigt magasin (SUNDSTRÖM 1888). År 1908-09 var hussvalan allmän på slätten runt sjön , ehuru fåtaligare än

ladusvalan (SÖDERBERG 1929). På 1940- och 50-talen häckade hussvalan vid de flesta gårdar runt sjön , och förekom även mycket talrikt på flyttning i synnerhet om höstarna (B WAHLIN opubl. mskr.). I nutiden häckar arten alltjämt allmänt i trakten , ehuru fåtaligare än ladusvalan . Hussvalans vårsträck omfattar samma tidsperiod som ladusvalans medan höstflyttningen pågår från mitten av augusti till slutet av september. Hussvalan uppträder i allmänhet i mindre flockar än ladusvalan på sträcket , normalt överskrider de inte 50 ex. . Vid ett par tillfällen har större flockar dock observerats , nämligen 2000 ex. 21.8.65 och 1000 ex. 27.5.72 (TFJ).

BACKSVALA

(R i p a r i a r. r i p a r i a (L.))

Denna art häckar mycket sparsamt i Tåkernbäckenet p.g.a. bristen på lämpliga boplatser . På 1950-talet fanns dock mindre kolonier i en grustäkt intill vägskälet mot Heda nära Alvastra och i kanten mot Dags Mosse (B WAHLIN opubl. mskr.) och på senare år har häckning skett dels vid Alvastra (samma lokal som ovan?) dels i ett mindre grustag på Hångerlandet . Om arten är sällsynt som häckfågel i trakten så är den å andra sidan desto talrikare på sträcket . Ända sedan 1800-talet finns uppgifter om att flockar om 1000-tals backsvalor rastar i vassarna i augusti (ENGHOLM 1896,1902a , LÖNNBERG 1915 , SUNDSSTRÖM 1888 , SÖDERBERG 1929). Även i nutiden är backsvalan mycket talrik i sjöns vassar i slutet av juli och augusti och vissa år uppträder arten i extremt stort antal. Nedan återges de observationer av mer än 10000 ex. som föreligger.

datum	antal ex.
1.9.64	10000
21.8.65	≥35000
6.8.68	≥100000
14.8.68	10000
28.7.69	20000

Dessa jätteansamlingar av backsvalor uppträder som synes långt ifrån varje år , men flockar om några tusen ex. förekommer helt normalt . Vårpå variationerna beror är oklart , möjligen spelar väderförhållandena in . På vårsträcket i maj är backsvalan betydligt fåtaligare , någon gång har en flock om 1000 ex. iakttagits men normalt uppträder arten inte i större flockar än c. 50 ex. under denna årstid (se diagr.).

SOMMARGYLLING

(O r i o l u s o. o r i o l u s (L.))

Denna art har åtskilliga gånger anträffats vid Tåkern . Den första observationen gäller en o³ som hördes flöjta vid sjön 6.6.54 (ERNHOLDT 1966). Därefter iaktogs arten vid Estn 27.6.64 (FORSMAN , GUSTAVSSON & WAHLIN 1967 , TFJ). År 1972 sjöng en o³ vid Svanshals på morgonen den 15.7 (ELDERUD 1973c). Följande år sjöng en o⁷ vid Sjötuna vid midsommar och ytterligare 2 o¹¹ sjöng vid Svälunge i juni (EBENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974 , TFJ) . 1974 slutligen hördes 3 eller möjligen 4 hanar på olika håll i strandskogen , och på en plats varnade en sommargylling senare på säsongen (EBENMAN & NORDLUND 1975 , TFJ). Sommargyllingen tillhör de arter som med stor sannolikhet kan förväntas komma att häcka vid Tåkern , om så ej redan har skett.

KORP

(C o r v u s c. c o r a x L.)

Korpen synes ha varit försvunnen som häckfågel på Omberg redan före 1800-talets början att döma av den totala bristen på uppgifter om arten . På 1870-talet skall arten dock fortfarande ha uppträtt i Väderstad , ehuru sparsamt (SUNDSTRÖM 1888). En uppgift om att korp år 1900 häckade i Ombergs västbrant (ROSENIUS 1903) måste i brist på bekräftelse från annat håll betraktas med största skepsis. Därefter finns under mer än ett halvsekel inga som helst uppgifter om att arten iakttagits i Tåkernbygden . I samband med den successiva ökning av arten som märkts i landskapet sedan början av 1950-talet har arten dock börjat uppträda även vid Tåkern . Den första observationen av arten vid sjön gjordes 24.2.53 (B WAHLIN opubl. mskr.). Nästa uppgift är från 1960 då en korp sågs vid Svanshals 14.4 (MBF Journal) och från och med 1964 har arten uppträtt årsvisst vid Tåkern i allt större antal . När korpen började häcka på Omberg är oklart , men 1965 häckade med största säkerhet 1 par mellan Mullskräerna och Måkebergen och sedan dess har något eller några par sannolikt häckat årligen i Ombergs västbrant (OLSSON 1971 , TFJ). Samtidigt har iakttagelserna av korp vid Tåkern som ursprungligen huvudsakligen gjordes i april-maj och juli-augusti utsträckts till att omfatta hela året (se diagr.). Arten uppträder dock fortfarande talrikast i mars-april då flockar om upp till ett 10-tal ex. iakttagits möjligen kan det vid denna tid röra sig om kringströvande fåglar på väg till häckplatserna . Nästa uppgång i antalet iakttagna korpar i juli-augusti torde däremot bero på att årsungarna vid denna tid börjar röra sig över större områden . Avsaknaden av observationer i november är anmärkningsvärd , men kan bero på bristande observationsunderlag.

KRÅKA

(C o r v u s c o r o n e subsp.)

Båda de i Sverigeförekommande raserna har anträffats vid Tåkern :

SVARTKRÅKA

(C o r v u s c. c o r o n e L.)

Denna ras har tre gånger anträffats vid Tåkern . Ett ex. observerades vid Svanshals k:a 7.2.65 (TFJ , C ELDERUD in litt.), 1 ex. vid Åsby 15.7.72 (ELDERUD 1973c) och slutligen 1 ex. vid Svanshals 1.4.73 (EBENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974).

KRÅKA

(C o r v u s c o r o n e c o r n i x L.)

Kråkan förekom allmänt på Omberg redan på 1840-talet (SUNDEVALL 1848). På 1870-talet var arten likaså allmän i Väderstad medan arten 10 år senare karakteriseras som i huvudsak en vintergäst i Vadstena där endast några få par häckade (SUNDSSTRÖM 1888). De första uppgifterna om arten från själva Tåkern är från 1890-talet , vid denna tid förekom kråkan allmänt vid sjön under våren och försommaren men häckade mera sällan i sjöns närhet p.g.a. intensiv förföljelse från ortsbefolkningens sida (ENGHOLM 1896). En viss förändring vad beträffar häckningen hade tydligen skett 1908-09 då SÖDERBERG (1929) fann arten häcka både i skogsdungar och parker runt sjön , i Dags mosse och på Säbyön och Lindön. Under de följande årtiondena talar samstämmiga uppgifter om talrik förekomst och häckning (BERG 1913 , PERSSON 1934,1944 , ÖHRN 1950). I början av 1950-talet var kråkan likaså allmän , våren 1952 förekom sålunda arten mycket talrik runt sjöns stränder och överallt i strandskogen , särskilt på sydsidan av sjön . Ibland sågs svärmar på upp till 50 ex. Vid undersökningar 1954-55 visade det sig att förekomsten varierade betydligt med årstiden , i maj-juni var kråkan dubbelt så talrik som i slutet av augusti (B WAHLIN opubl. mskr.). Ännu i början av 1960-talet var kråkan mycket talrik , men sedan dess har en viss minskning skett , ehuru arten alltjämt häckar litet varstans i strandskogen och i skogsdungarna på slätten (EKSTAM 1971 , TFJ). Ifråga om artens förekomst vid olika årstider synes en markant förändring ha skett på senare år , medan äldre källor genomgående anger att kråkan förekommer talrikast på våren och försommaren har arten på senare år uppträtt talrikast på hösten och förvintern , men med en mindre topp i samband med vårsträcket i mars-april (se diagr.). Kråkans förekomst och eventuella inverkan på det övriga fågellivet vid Tåkern har alltid varit en mycket kontroversiell fråga . Mycket delade meningar har rått både om artens frekvens och skadlighet . Klart är att kråkorna under vår och försommar i rätt stor utsträckning livnär sig på bo- plundring . I vilken utsträckning detta påverkar stammarna av olika sjöfågelarter är däremot oklart . Det verkar dock som om kråkorna inte har några markerade preferenser beträffande ägg , utan i stort sett tar ägg i mån av tillgäng-

lighet . Detta innebär att det i huvudsak är de vanligaste arterna som får släppa till äggen . D.v.s. sothöns och på senare år skrattnås , men även arter som brunand , gräsand och skäggdopping . En annan faktor som kan leda till en överskattning av kråkornas tullning av äggkullarna är den av flera observatörer verifierade vana som kråkorna ha att utnyttja särskilda "matplatser" där så småningom hundratals äggskal kan samlas . Allmänt kan dock sägas att så länge kråkstammen håller sig inom rimliga gränser torde den inte ha någon större negativ inverkan på sjöfågelstammarna . En försvärande faktor kan dock utgöras av mänskliga störningar som driver bort ruvande fåglar från bona och lämnar vägen fri för kråkorna . I varje fall kan inte den "kråkbekämpning" med kloralos som tidvis förekommit vid Tåkern anses ha något berättigande . Denna bekämpning har f.ö. tidvis skett på ett så omdömeslöst sätt att åtminstone en brun kärrhök fått sätta livet till (BERGGREN 1971d).

Kråkan häckar i Tåkernbygden normalt i träd i strandskogen eller någon dunge på slätten , men häckning har även noterats i videsnåren på maderna och t.o.m. på marken under en videbuske på en i övrigt kal holme (ENGHOLM 1896) och i vasserna (ROSENIUS 1939). Det är okänt i vilken utsträckning Tåkernbygdens kråkor lämnar trakten på vintern och ersätts av fåglar tillhörande nordostligare populationer , men ett tydligt sträck passerar området i mars-april (se diagr.).

RÅKA

(C o r v u s f. f r u g i l e g u s L.)

Råkan invandrade till Östergötland omkring 1885 och etablerade sig som häckfågel på slätten S om Vadstena (JÄGERSKJÖLD 1919) tidigare synes arten endast ha uppträtt sparsamt vintertid i trakten (SUNDSTRÖM 1888). Vid själva Tåkern uppträdde råkan dock endast tillfälligt ännu 1908-09 (SÖDERBERG 1929). År 1926 uppges att arten häckar i "stora samhällen vid Vadstena" (JÄGERSKJÖLD & KOLTHOFF 1926). Första gången häckning nämns vid själva Tåkern är 1945 då en koloni om 20-25 bon , tydligen rätt nyetablerad , upptäcktes vid Ramstad kvarn (VON ESSEN 1946) . Denna koloni , f.ö. den enda som veterligen någonsin etablerats på Tåkerns sydsida , övergavs dock redan några år senare (B WAHLIN o-publ. mskr.). I och omkring Vadstena fanns omkring 1950 åtminstone ett halvdussin kolonier , varav den största vid Starby 1950 omfattade inte mindre än 181 bon (CUNRY-LINDAHL 1951) , imalles måste beståndet på Vadstenaslätten vid denna tid ha uppgått till minst 300 par (BERGGREN 1975 & in litt.). Under 1950-talet skedde dock en viss minskning , och ett par kolonier försvann (se tabell). Denna minskning accelererades i början av 1960-talet och koloni efter koloni försvann allteftersom kvicksilverdöden reducerade beståndet . I mitten av 60-talet hade den östgötska råkstammen reducerats till en bråkdel av numerären på 1950-talet , och endast en koloni , Arneberga i Örberga sn , återstod på Vadstenaslätten (BERGGREN 1975 , EKSTAM 1971 , FORSMAN , GUSTAVSSON & WAHLIN 1967 , TFJ). Från detta minimum har råkan långsamt hämtat sig och ett par

av de gamla kolonierna har åter besatts. Beståndet är dock ännu inte tillnärmelsevis lika stort som på 1950-talet. En inventering 1974 gav till resultat 3 kolonier om tillsammans ca 75 bon på Vadstenaslätten (BERGGREN 1975 & in litt.). I tabellen nedan ges uppgifter om de råkkolonier som är kända från Vadstenaslätten och trakterna kring Tåkern.

Lokal	Kolonin bebodd	Storlek (bon/år)	Källa
Kungs Starby , Vadstena	åtm. fr. 1944-1950-talet , 1972-	181 (1950) 12 (1974)	CURRY-LINDAHL 1951 BERGGREN 1975
Klosterkyrkan , Vadstena	1950	c. 40 (1950)	BERGGREN 1975
Broby , Strå sn	början 1940-talet - omkr. 1964	c. 40 (1945) c. 40 (1956) c. 50 (omkr. 1960)	VON ESSEN 1946 B WAHLIN opubl. mskr. EKSTAM 1971 , TFJ
Åbylund , Strå sn	på 1950 talet , omkr. 1972 -	? c. 20 (1973) drygt 20 (1974)	BERGGREN 1975
Arneberga , Örberga sn	omkr. 1950 -	c. 40 (1972- 1974)	BERGGREN 1975 ELDERUD 1973c
Rismarken , Vadstena	? - början 1950 talet	?	BERGGREN 1975
Nässja	☉ - 1950 talet	?	BERGGREN 1975
Ramstad kvarn , Svanshals	1945 - slutet 1940 talet	20-25 (1945)	VON ESSEN 1946 B WAHLIN opubl. mskr.
Hånger gård , Källstad	1969	4-5 (1969)	BERGGREN 1975 ELDERUD 1970b

Vid själva Tåkern har som synes råkan häckat endast sporadiskt , men arten observeras regelbundet vid sjön , i synnerhet vår och höst (se diagr.). Artens minskning har dock avspeglats även i dessa observationer , så sågs t.ex. 26.3.49 en flock om minst 200 ex. medan de största flockar som observerats på senare år endast varit hälften så stora (B WAHLIN opubl. mskr., TFJ).

KAJA

(C o r v u s m. m o n e d u l a L.)

Kajan nämns från Väderstad redan 1852 (SCHÖTT 1909) och på denna lokal skall arten ha häckat allmänt på 1870-talet liksom i Vadstena under det följande årtiondet (SUNDSTRÖM 1888). Arten synes f.ö. vid denna tidpunkt till större delen ha flyttat från trakten vintertid (SUNDSTRÖM 1888) vilket står i samklang med uppgifter från 1700-talet enligt vilka alla kajor och råkor och de flesta kråkor i Östergötland var flyttfåglar . År 1908-09 nämner SÖDERBERG (1929) endast att kajjan häckar vid Tåkern utan att lämna några detaljerade uppgifter om förekomsten. Därefter saknas alla uppgifter fram till 1950-talet då arten häckade både vid Tåkern och på Omberg (HEDBERG 1950 , B WAHLIN opubl. mskr.) . Vid denna tid uppträdde kajjan vid sjön året runt , oftast i enstaka ex. eller i små flockar men på våren och hösten (främst april och oktober) förekom arten även i större flockar , t.ex. 300 ex. vid Furåsa 2.4.50 (B WAHLIN opubl. mskr.) . I nutiden häckar kajjan allmänt på lämpliga lokaler runt sjön och på Omberg , i själva strandskogen är arten dock mindre allmän p.g.a. den begränsade tillgången på lämpliga bo-träd . Utanför häckningstid förekommer kajjan alltfört talrikt vår och höst (se diagr.) . Diagrammet ger dock en mycket ofullständig uppfattning om artens förekomst då kajjan tillhör de arter som anses alltför "triviala" för att noteras i någon större utsträckning i observationsmaterialet .

SKATA

(P i c a p. p i c a (L.))

Skatan häckade på 1870- och 80-talen mycket talrikt i Väderstad och Vadstena (SUNDSTRÖM 1888). Arten har förblivit en talrik häckfågel i trakten allt sedan dess (HEDBERG 1950 , SÖDERBERG 1929 , TFJ m.fl.). Arten är för sin häckning starkt bunden till odlingsbygden och bebyggelse där den mycket ofta häckar i trädgårdar och dylikt . Skatan iakttas i trakten året runt , några större flockar eller egentliga flyttningsrörelser förekommer ej , men arten uppträder talrikare vår och höst än andra årstider (se diagr , observera anm. ovan under kajjan som även är tillämpliga på skatan). Som ett kuriosum kan nämnas att ^{det} i slutet av 1800-talet enligt flera uppgifter regelbundet förekom helvita (albinistiska) skator vid Borghamn och på Omberg (CARLSSON 1894 , SUNDSTRÖM 1888).

NÖTKRÅKA

(*N u c i f r a g a c a r y o c a t a c t e s s*
subsp.)

Denna art har påfallande sällan anträffats i Tåkernbygden . En nötkråka sköts på Omberg 1860 och en i Vadstena 14.9.1868 och ytterligare en i Väderstad före 1886 (SUNDSTRÖM 1888). Ett ex. av två sköts vid Vadstena 25.8.1887 och ännu en nötkråka sköts ur en flock i Nässjaskogen 15.10 samma år (SUNDSTRÖM 1891). Några fåglar sköts även på Lindön 24.9.1893 (ENGHOLM 1896). Där-
efter är inga observationer kända förrän 1929 då en nötkråka sågs vid Alvastra i slutet av oktober (GRINND AHL 1930). Sedan följer åter ett uppehåll i iakttagelserna fram till de allra sista åren då åter några fynd av arten föreligger. En nötkråka sågs sålunda vid Stocklycke på Omberg 28.9.69 (L JERN in litt.) , den 15.10.71 sågs två extremt oskygga fåglar, troligen tillhörande den smalnäbbade rasen, vid Ombergsliden (och 8.10.72 sågs en nötkråka furagera i ett haselsnår vid Höje (T TYRBERG)). Antalet observationer på senare tid är häpnadsväckande litet med tanke på att lämplig biotop för arten finns på Omberg , och att nötkråkan under senare år har ökat betydligt i antal i Östergötland så att den numera lokalt måste betraktas som tämligen allmän . Möjligt är att arten vid en närmare undersökning skulle visa sig vara betydligt vanligare på Omberg än som antyds av ovanstående observationer . Några rasbestämningar av i Tåkernbygden anträffade nötkråkor har veterligen ej gjorts , men 1868 och 1887 var invasionsår för den smalnäbbade rasen varför fynden dessa år liksom 1971 sannolikt gällde ^{ssp.} (*macrorhynchus*).

NÖTSKRIKA

(*G a r r u l u s g . g l a n d a r i u s (L.)*)

Nötskrikan anges ha varit allmän i Väderstad på 1870-talet (SUNDSTRÖM 1888), och 1908-09 häckade arten vid Tåkern (SÖDERBERG 1929). Därefter saknas uppgifter fram till 1950 då nötskrikan nämns från Omberg (HEDBERG 1950), vid själva Tåkern var arten dock påfallande fåtalig under perioden 1945-57 , spridda iakttagelser gjordes under alla årstider men nötskrikan var inte ens årsviss vid Tåkern (B WAHLIN opubl. mskr.). Sedan början av 1960-talet har nötskrikan ökat i antal och arten uppträder numera regelbundet vid Tåkern i april-maj och oktober (se diagr.), men som häckfågel i strandskogen är nötskrikan alltjämt sällsynt eller oregelbunden . På Omberg och i skogsområden i söder är arten givetvis allmän .

STJÄRTMES

(*A e g i t h a l o s c . c a u d a t u s (L.)*)

Denna art förekom på Omberg redan på 1820-talet (BOHMAN 1829, 1840), och

på 1880-talet var stjärtmesen sparsam på Omberg (SUNDSTRÖM 1888). År 1898 gjordes flera bofynd i Holmsörs dunge där arten noterats flera år (ENGHOLM 1902) och på samma plats häckade arten 1908-09 (SÖDERBERG 1929). Vid samma tid (1890-talet, 1908-09) iakttogs stjärtmesen även under häckningstid på Hångers udde (ENGHOLM 1902, SÖDERBERG 1929). Inga uppgifter om arten finns sedan förrän åren 1948-56 då stjärtmesen endast uppträdde tillfälligt vid Tåkern, t.ex. i en blandad mesflock vid Furåsa 21.10.52 (B WAHLIN opubl. mskr.). Under det senaste årtiondet har stjärtmesen uppträtt relativt regelbundet, ^{särskilt på hösten och förvintern} men i från år till år starkt varierande antal, Även i februari-mars noteras flockar av arten då och då (se diagr.

). Däremot har ingen häckning påvisats i strandskogen på senare år, men det är inte osannolikt att sådan förekommer sporadiskt, ^{och i jvv på samma loket 9.8.65} enstaka observationer under häckningstid (t.ex. 10 ex. på Lindön 10.6.67 (TFJ)) kan tyda på detta.

TALGOXE

(P a r u s m. m a j o r L.)

Talgoxen var talrik i Vadstena på 1880-talet (SUNDSTRÖM 1888) men nämns märkligt nog ej av BOHMAN (1829, 1840) från Omberg, ehuru blåmes, svartmes, tofsmes, entita och stjärtmes uppräknas som förekommande på berget. År 1860 förekom arten i varje fall i Väderstad (SCHÖTT 1909) och 1908-09 var talgoxen den allmännaste mesen vid Tåkern (SÖDERBERG 1929). På 1950-talet häckade arten i strandskogen och uppträdde talrikt som kringstrykare under vinterhalvåret, i synnerhet under förvåren (B WAHLIN opubl. mskr.). Även i nutiden är talgoxen den talrikaste av mesarna vid Tåkern, både häckande och vintertid, även om blåmesen åtminstone vissa år uppträder i större flockar (se diagr.) (FAHLANDER 1970, TFJ).

BLÅMES

(P a r u s c. c a e r u l e u s L.)

Blåmesen förekom, som ovan nämnts, på Omberg i början av 1800-talet. Enstaka ex. brukade övervintra i Vadstena på 1880-talet (SUNDSTRÖM 1888). År 1908-09 iakttogs arten i Gatörens dunge och ute i vassarna (SÖDERBERG 1929). År 1952 anges arten vara allmän som häckare i trakterna kring Tåkern (ENGSTRÖM 1952). På 1950-talet förekom blåmesen i ungefär samma utsträckning och på samma sätt som blåmesen, men dessutom var arten en karaktärsart i de stora vassarna vintertid (B WAHLIN opubl. mskr.). I nutiden häckar blåmesen allmänt i strandskogen, dock inte lika talrikt som talgoxen. Vissa höstar uppträder blåmesen invasionsartat vid Tåkern, t.ex. 1965 och 1972 (BERGENGREN 1966, ELDERUD 1973c, TFJ). Arten uppträder dock talrikt i vassarna i sjön även normala vintrar, stundom i relativt stora flockar (se diagr.). Överhuvud taget utnyttjar blåmesen i stor utsträckning vassarna för näringssök, även under sommarhalvåret.

SVARTMES

(P a r u s a . a t e r L.)

Svartmesen nämns från Omberg redan på 1820-talet (BOHMAN 1829,1840). Därefter finns inga noteringar om arten förrän på 1950-talet då svartmesen häckade vid Tåkern , t.ex. på Svanshals Udde , men betydligt sällsyntare än talgoxen och blåmesen . Arten sägs sällan på våren och uppträdde inte regelbundet vid Tåkern på sträckket (U GUSTAVSSON , B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år har inga observationer gjort som tyder på att svartmesen skulle häcka i strandskogarna , men i Ombergs granskoogar häckar arten givetvis alltjämt (TFJ). Under de senaste 20 åren har svartmesen endast uppträtt som en sporadisk gäst under vinterhalvåret vid Tåkern . Även då är arten emellertid mycket sporadisk , i större antal har svartmesen endast noterats höstarna 1965 och 74 medan enstaka iakttagelser gjorts vårarna 1961-62,67,71 och 74 samt hösten 1972 (TFJ m.fl.). Observationerna har gjorts från slutet av augusti till början av maj , mest dock i september-november (se diagr.).

TOFSMES

(P a r u s c . c r i s t a t u s L.)

Även tofsmesen förekom på Omberg på 1820-talet (BOHMAN 1829,1840) och på 1880-talet var arten sparsam på samma lokal (SUNDSTRÖM 1888). Tofsmesen nämns även från Väderstad på 1860-talet (SCHÖTT 1909). Vid själva Tåkern observerades arten för första gången 1908 då en tofsmes iaktogs tillfälligt på Tovören i maj (SÖDERBERG 1929). Under perioden 1948-55 sägs tofsmesen endast vid Furåsa där dock flera observationer gjordes åren 1949-52 , t.ex. några ex. i en blandad mesflock i februari 1950 (B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år har tofsmesen endast anträffats tre gånger vid sjön , 1 ex. ringmärktes vid Fstn 6.9.65 , 1 ex. observerades vid Fstn 30.7-1.8.68 och slutligen sägs 5 ex. vid Svälinge 27.1.74 (ANON 1975a , TFJ).

LAPPMES

(P a r u s c c i n c t u s l a p p o n i -
c u s Lundahl)

Uppges på 1870-talet ha häckat i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888) vilket , säkert på mycket goda grunder , betvivlas av JÄGERSKJÖLD & KOLTHOFF (1898). Uppgiften måste vara grundad på en missuppfattning . Lappmesen har f.ö. aldrig med säkerhet anträffats i Östergötland.

ENTITA

(*Parus p. palustris* L.)

Entitan förekom på Omberg redan på 1820-talet (BOHMAN 1829, 1840) och nämns från samma lokal på 1880-talet (SUNDSTRÖM 1888). SÖDERBERG (1929) fann entitan vara vanlig vid Tåkern 1908-09 och därefter nämns arten som häckande på Omberg 1950 (HEDBERG 1950). Under perioden 1948-55 häckade entitan sparsamt i strandskogen (B WAHLIN opubl. mskr.) och ingen större förändring synes ha skett i numerären sedan dess. Entitan kan alltså betecknas som en sparsam häckfågel i strandskogarna. Arten uppträder något talrikare under vinterhalvåret (se diagr.), men några egentliga invasionsrörelser har ej noterats.

TALLTITA

(*Parus montanus borealis*
de Selys-Longchamps)

År 1908-09 iakttog SÖDERBERG (1929) endast talltitan en enda gång vid Tovören. Under åren 1948-55 sågs arten nästan årsvisst vid Tåkern, antingen ensam eller i blandade mesflockar (B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år har talltitan börjat häcka i strandskogen och f.n. torde talltitan och entitan vara ungefär lika talrika som häckfåglar. I motsats till vad som gäller entitan varierar antalet talltitor som iakttas vid Tåkern avsevärt år från år och antydningar till invasionsrörelser har förekommit vissa vintrar och höstar t.ex. 1966. Även normalt ökar dock antalet observerade talltitor betydligt på höstarna (se diagr.).

NÖTVÄCKA

(*Sitta e. europea* L.)

Nötväckan observerades 1908-09 på Gatören och vid Hovgården (SÖDERBERG 1929). I början av 1950-talet var arten alltför sällsynt och noterades endast ett fåtal gånger vid sjön under åren 1948-55 (B WAHLIN opubl. mskr.). Under häckningstid är nötväckan alltså mycket sällsynt i strandskogen, och det är tveksamt om häckning förekommer där. Däremot häckar arten i lövdungar på slätten och på Omberg. Frånvaron från strandskogen beror sannolikt på att äldre lövträd passande som boträd i stort sett saknas där. Under vinterhalvåret från oktober till mars uppträder nötväckan talrikare vid sjön (se diagr.), varvid det sannolikt är fråga om exemplar från beståndet på Omberg.

PUNGMES

(R e m i z p e n d u l i n u s subsp.)

En gång anträffad vid Tåkern ; en ♂ observerades vid Svälinge 3.6.73 och följande dag anträffades ett hanbo av arten i närheten av platsen där fågeln observerats (GUSTAFSSON 1973, 1974 och pers. comm.).

TRÄDKRYPARE

(C e r t h i a f. f a m i l i a r i s L.)

Trädkryparen nämns som mindre allmän i Väderstad på 1870-talet (SUNDSTRÖM 1888). År 1908-09 sågs arten vid Holmsör, men ingen annanstans i Tåkerns omgivning (SÖDERBERG 1929). I början av 1950-talet förekom arten sparsamt men regelbundet i strandskogen. Den sågs i synnerhet i förvårens meståg, men enstaka häckningar förekom även (B WAHLIN opubl. mskr.). Förhållandena är likartade i nutiden, de allra sista åren tycks dock en viss ökning ha ägt rum, ehuru arten fortfarande är mycket sparsam som häckande. Talrikast förekommer trädkryparen numera på hösten i motsats till uppgifterna från 1950-talet (se diagr.), en förändring som dock snarare torde bero på en ökad observationsintensitet på senhöstarna än på en reell förändring.

STRÖMSTARE

(C i n c l u s c. c i n c l u s (L.))

Mycket få uppgifter finns om denna art från Tåkernbygden. På 1820- och 30-talet förekom strömstaren i bäckarna på Omberg (BOHMAN 1829, 1840) och på 1870-talet nämns den som sparsamt förekommande i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888). Från senare tid finns ~~inga uppgifter om arten.~~ ^{endast en observation}, 1 ex vid dämnnet i

Mjölman 26.10.74 (Anders Elf in litt.)
GÅRDSMYG

(T r o g l o d y t e s t. t r o g l o -
d y t e s (L.))

På 1870-talet betecknas gårdsmygen som ej allmän i Väderstad och under följande årtionde förekom arten sparsamt på Omberg (SUNDSTRÖM 1888). I Vadstena-trakten däremot uppges arten vara allmän och t.o.m. häcka i själva staden (SUNDSTRÖM 1888). 1908-09 förekom gårdsmygen sparsamt här och där runt sjön, bl.a. i Gatörens dunge (SÖDERBERG 1929). Under åren 1948-55 sågs däremot gårdsmyg endast tre gånger vid sjön, i april, oktober och november 1951 (B WAHLIN opubl. mskr.). Om arten överhuvudtaget förekom vid Tåkern under denna period måste den ha varit mycket fåtalig. Sedan dess tycks en viss ökning ha skett, sedan omkring 1960 har gårdsmyg tämligen regelbundet ha uppträtt i strandskogen vår och höst och arten torde också häcka regelbundet ehuru mycket sparsamt (se diagr.). På Omberg förekommer arten talrikare.